Hi ha crisi en la relació assistencial?

Revista Catalana de Psicoanàlisi, Vol. XXVII/2

María Alicia Vinent
Barcelona

La crisi assistencial actual forma part d'una crisi més gran del conjunt del coneixement i dels valors i interessos socials. La possibilitat de superar la crisi està relacionada amb poder transcendir les causalitats, les paradoxes i oposicions, que provenen d'aplicar els paràmetres del pensament racional corresponent a la posició tridimensional del coneixement, que descarta allò no-mesurable. El pensament contemporani, basat en l'espai-temps, permetria una integració que assoliria un coneixement més ampli, tot trobant models que connectessin entre les diferents branques del saber.
A partir d'aquesta integració, la relació assistencial ja no seria avaluada des de paràmetres mercantils, sinó que permetria una consideració més global que abastaria tant els factors econòmics com els temps significatius. Aquesta posició consideraria l'avaluació de resultats a mig i llarg termini, i no només els immediats. Seria possible tenir en compte la importància, tan psicològica com biològica, dels temps necessaris per a desenvolupar processos.

Paraules clau: integració, valoració de resultats a llarg termini, temps com a significació

"Perquè una cosa sigui fiable
cal posar-hi esforç, amor i convivència"
(H. Hesse, 1943)

La relació assistencial és fonamental en totes les seves formes i durant tots els passos d'un procés terapèutic. L'accés a les consideracions diagnòstiques pot quedar ja emmascarat a causa de dificultats en la comunicació. L'evolució posterior també variarà substancialment segons les característiques del vincle del malalt amb l'equip assistencial. Pot arribar a modificar, en gran mesura, el pronòstic inicial mateix.

També pot fer variar considerablement la resposta a les diferents terapèutiques. Fins i tot la tolerància a la medicació o l'aparició d'efectes col·laterals pot canviar en funció del vincle assistencial que s'estableixi.

Tota situació vital que requereixi una intervenció terapèutica comporta aspectes regressius i d'ansietat de desemparament. Per això és tan necessària la contenció al pacient, independentment de la possible necessitat de terapèutiques que impliquin dolor o angoixa inevitables en alguna de les seves formes.

Des de múltiples vies i ciències, tant biològiques com socials, s'aprecia la importància de cuidar la relació assistencial. Però encara predominen altres criteris que prioritzen el cost sanitari i la rapidesa per sobre de la qualitat assistencial.

En diferents estudis recents sobre "l'efecte placebo" (especialment vinculats a imagenologia funcional cerebral), s'ha comprovat que, segons la manera de presentar-los i de donar suport al pacient, els placebos poden aconseguir resultats d'alleujament de dolors i d'ansietats fins a un 35% (Wolfsen, 2009).

En un gran nombre d'articles de psiquiatria queda cada cop més clar que els resultats a llarg termini, enfront de diverses patologies, requereixen psicoteràpia (Sambo & Fotopoulou, 2009; Stretford & Lat, 2009).

Estudis neurocientífics recents han trobat variacions fiables en l'activitat cerebral després d'un any de tractament psicodinàmic d'atenció freqüent. Aquests canvis impliquen una major aptitud per fer front a diversos aspectes de la vida (Feve, 2009; Goldman, 1999).

En els estudis del genoma s'ha comprovat - i s'ha adoptat com a conclusió - que l'entorn arriba a modificar fins i tot l'expressió mateixa de la potencialitat genètica i la constitució del fenotipus (Damasio, 1999; Goldberg, 2001; Kandel, 2005; Solms & Turnbull, 2002).

És important tenir en compte que en l'actualitat ha variat considerablement la utilització del moltes paraules, i que s'emfatitza un significat particular. Si considerem l'epígraf, tant la paraula "esforç", com "amor" i "convivència" estant prioritzant un altre sentit, carregat d'ideologia (Benegas Lynch, 1990; Gómez Pérez, 2010). Cal evitar l'esforç; s'ha de poder aconseguir tot d'una manera òptima, fàcil i immediata. A més, es considera "injust" que això no sigui possible. Fins i tot els aspectes més espirituals s'estan utilitzant en altres sentits i amb unes altres finalitats. Molts sociòlegs i diversos psicoanalistes veuen cada vegada més clara la mercantilització dels projectes, de les finalitats i també de l'establiment de relacions humanes. En la cerca d'assistència es prioritza tot allò que és ràpid i alternatiu, encara que els efectes siguin superficials. Tot es mesura, fins i tot estadísticament, pels resultats a curt termini i amb comparacions despectives envers altres mètodes.

Tot això demostra que la crisi actual és molt àmplia; la crisi assistencial és només un aspecte d'una actitud més general davant de la vida i dels valors apreciats. Es fa necessari considerar en profunditat una crisi que és general, abans de pensar en una estratègia adequada per fer-hi front.

El mateix terme de crisi s'utilitza actualment com a sinònim de situació negativa, d'una cosa intolerable. No obstant, etimològicament crisi prové del mot grec *"krisis"*, que significa "decidir". És un derivat de *"krino"*: jo separo, jo decideixo, jo jutjo" (Coromines, 1961). La crisi significa un moment crucial a la vida, en consonància amb la relació entre la persona i el medi social. Parlar de crisi és parlar de moment de canvi, d'evolució. És més important pensar en les possibilitats reals de canvi que en el sofriment perquè no s'hagin pogut mantenir les coses. Afrontar el canvi implica tolerar la sensació de catàstrofe perquè els recursos habituals no semblen útils (Bion, 1966).

Si considerem el sentit de "jo separo, decideixo, jutjo", correspon – des d'un enfocament psicoanalític – a les funcions joiques de discerniment per aconseguir una acció adequada, i – des de la perspectiva de les neurociències – a la funció cerebral més alta i més integrada del còrtex

prefrontal. Tant el jo per a la psicologia com el còrtex prefrontal per a la neurologia indiquen el grau de maduresa assolit (Freud, 1923; Kandel, 2005; Goldberg, 2001; Damasio, 1993).

Una situació de crisi pot evolucionar malament, com un deteriorament, però cal recordar que els canvis evolutius més importants tenen lloc a partir de situacions de crisi, amb un creixement i desenvolupament que proporcionen recursos més grans. Indubtablement la crisi representa un risc important, però, si està ben encarada, representa una oportunitat.

A fi de poder aprofitar aquesta oportunitat, em sembla adequat considerar els diferents aspectes de la crisi, des del pensament contemporani i l'epistemologia actual (Klimovsky, 2004). Un aspecte important és no centrar la comprensió en la cerca d'una causa, ja que la causalitat representa un sentit unívoc, que tanca les portes a trobar el significat, perquè deixa de banda la consideració del temps com a intensitat i de les ondulacions, la relativitat i el vaivé de les interrelacions (que en psicoanàlisi representem amb el signe ←→).

Justament Freud és considerat com un dels precursors del pensament contemporani per la seva postulació sobre el temps (com a significació atemporal), per la seva transcendència de la causalitat única (primer com a multicausalitat i després com a sèries complementàries), per la seva manera de considerar que allò inconscient és allò vertaderament psíquic, per l'èmfasi que fa en la importància de la integració de conceptes i disciplines, i per les seves idees sobre la ciència com a unió de la conjectura per fer hipòtesis i el rigor per a desenvolupar-les (Freud, 1880; 1900,[1899]; 1905; 1915).

Malgrat la quantitat d'explicacions positivistes que contenen les seves obres, escrites per demostrar que la psicoanàlisi podia ser considerada ciència a la seva època, i la terminologia freqüent de mecanismes i forces, Freud suggereix constantment conceptes i deduccions a partir d'allò subjectiu. Al final de la seva obra només considera dos principis fonamentals de la psicoanàlisi, basats en les formes de presentació d'allò inconscient. La resta són solament corol·laris que poden ser substituïts. Malgrat l'enorme desenvolupament que té la metapsicologia en gran part de la seva obra, no és considerada com un principi fonamental del que s'ha d'entendre com a teoria o tècnica psicoanalítiques (Freud, 1940 [1938]).

Tots aquests aspectes són revalorats actualment tant des del pensament contemporani com des de l'epistemologia moderna. La influència de les postulacions psicoanalítiques sobre les diferents branques del saber i sobre la modificació de la societat ha estat enorme.

Un exemple d'aquesta acceptació actual és el ressorgiment de la valoració de la seva obra per part dels neurocientífics de pensament contemporani.

El tema de la causalitat ha estat un factor hipervalorat des de l'òptica espacial cartesiana i des de la medicina, que privilegia l'etiologia com a únic determinant d'un trastorn. Actualment aquesta valoració ha rebrotat des de la medicina basada en l'evidència i des de la psicologia, que fa èmfasi en la justificació traumàtica dels comportaments, atribuint culpabilitats a aquells que suposadament provoquen el trauma. Molts dels actuals moviments "neo" mostren aquest tipus de reactualització del pensament del segle XIX.

Des de la consideració de la realitat pròpia del pensament espacial, els desenvolupaments són lineals i directes. La realitat sol quedar polaritzada i els valors es consideren absoluts; és vàlid allò que és mesurable, demostrable, l'exactitud; la verificació de dades per repetició experimental o estadística. Tot el que no segueix aquests criteris científics positivistes no té el mateix valor de coneixement. El subjectiu i el no-mesurable no és fiable.

Sens dubte el positivisme cartesià és important i necessari per desenvolupar diferents aspectes de la cultura, però és important no estendre'l de manera absoluta a tot el coneixement.

Especialment perquè aquesta postura manté situacions de pensament ancorades en la competència entre diferents pensaments, models i teories en una lluita que tanca perspectives en lloc d'ampliar el pensament i el coneixement.

Ja a mitjans del segle XX es van reunir destacats pensadors de les diferents branques del saber a fi de considerar el naixement d'un pensament diferent, corresponent a la dimensió de l'espai-temps, que permet visions de conjunt integrades i que representa un nou pas en el coneixement (Gebser,1950a; Hertlaub, 1950; Mistcherlich, 1950; Portmann, 1950; Trischt, 1950; Von Weizsäecker, 1950). En aquell moment es va considerar que l'enorme crisi d'Occident representava un esfondrament de la cultura tridimensional i que s'estava produint una renovació espiritual amb bases diferents. Aquest canvi feia necessari l'abandonament del determinisme de la matèria i del pensament basat en allò mecànic i causal. Es destacava la superació d'un pensament dualista fundat, unilateralment, en un racionalisme massa segur de si mateix, i l'orientació vers el reconeixement de les limitacions del saber i del coneixement humans.

Dins d'aquesta nova concepció, el temps ja no és lineal, espacial, sinó que és una qualitat diferent que atorga significat a allò actual. Ja no es tracta de deixar de banda els valors antics, sinó d'integrar-los en una nova relació més transcendent. Tal com diu Gebser a *"La nueva visión del mundo"*: "...només aquell que es projecta cap al futur tenint en compte el passat, és capaç d'adquirir una visió integral i universal..."; "...és alguna cosa més que el mer intent de lligar el que ja ha estat (i que continua operant i influint) amb allò que va venint". Els pensaments nous només es poden arribar a expressar clarament si, d'una manera contínua, es va donant una nova forma i es van corregint els enunciats que es van assolint". "Tot final és, al mateix temps, un principi" (Gebser, 1950 b).

El temps és a-categòric, és una qualitat, és ritme, relativitat, discontinuïtat, dinàmica, inconscient; unitat de passat, present i futur, a través d'una significació; és intensitat.

En el pensament contemporani, els quatre pilars de les ciències naturals són: la teoria de la relativitat (Einstein, 1905-1915); la teoria dels quàntums (Planck, 1900); la mecànica ondulatòria (Broglie, 1928; Schrödinger, 1926); i la teoria de la mutació (De Vries, 1900). El pilar de la psicologia és la teoria dinàmica de l'inconscient (Freud). També són pilars les orientacions de les arts i de la literatura que inclouen moviments que transcendeixen la perspectiva (Green, 2000; Gebser, 1950b).

Quan el temps va irrompre com una qualitat, va representar una amenaça per al pensament racional, de la mateixa manera que la paradoxa representava un límit insalvable. Aquest fet va desencadenar diferents reaccions. Durant un temps es va intentar configurar el coneixement des d'un vitalisme extrem, desvirtuant tot allò anterior. Però també van sorgir posicions que es van aferrar amb més força a la seguretat que brindava el coneixement tridimensional, tal com hem vist abans.

En realitat, malgrat que el pensament contemporani ja té més d'un segle, la majoria de nosaltres encara pensa i actua segons una representació tridimensional de l'univers, tot i que puguem comprendre diferents aspectes. Per això el món continua dividit i no aconsegueix una integració suficient.

Les discussions mateixes, tant les interdisciplinàries com les intradisciplinàries, se solen mantenir més en la polèmica que en l'intercanvi d'opinions. Però és impossible ampliar el coneixement des del pensament "en contra de". I aquest és encara un important mal del nostre temps.

Un altre aspecte que destaquen diversos sociòlegs i psicòlegs socials és que s'ha trencat l'equilibri entre dues concepcions polítiques oposades: el capitalisme i el comunisme. La deriva

del pensament de Hegel, Marx i Engels cap al leninisme-stalinisme va deteriorar i malmetre el marxisme. La mercantilització ja no va tenir límits. La necessitat d'incorporar al consum a aquelles persones que no l'aprovaven es va traduir en un canvi de llenguatge cap a termes aparentment "democràtics", que es van començar a usar per a màrqueting. Ara cal accedir al consum per dret, per llibertat i per igualtat (Castoriadis, 1975; Gebser, 1950b).

Els fanatismes dogmàtics i l'ànsia de poder mantenen els dualismes. Però el poder sempre es veu amenaçat per la impotència. Només es pot evitar la impotència sense pretensions de poder.

Amb el coneixement està passant una cosa similar. La persistència en aquests valors manté la materialització del coneixement. Per accedir a una realitat i a una cultura més àmplies cal considerar el fet temporal com una qualitat i com a integral. Només si aconseguim aquestes finalitats podrem superar les crisis actuals.

Per resoldre la crisi assistencial, cal canviar la visió del temps com a longitud, com a immediatesa, i les mesures de l'assistència que siguin lineals o mercantilitzades. Això implica poder transcendir una oposició entre màrqueting i guanyar, per una banda, i dedicació al coneixement en si mateix, per l'altra banda. Aquesta oposició depèn de mantenir-se dins del pensament tridimensional.

En psicoanàlisi també s'ha arribat a un moment de crisi perquè en les darreres dècades el coneixement s'ha dividit. Cada escola s'ha sentit posseïdora de la veritat. Tot i que encara persisteixen aquestes rivalitats, ja s'ha començat a pensar en una integració a nivell internacional. De l'assoliment d'aquesta integració sorgirà una possibilitat més adequada d'aconseguir una ampliació del coneixement i de la comunicació d'importància per a la societat.

Si pensem en el naixement de la psicoanàlisi, més enllà de replecs dinàmics individuals, les investigacions van portar a considerar la influència de les normes socials en la patologia neuròtica. Si integrem aquestes consideracions al moment actual, més que lluitar intentarem comprendre de quina manera els valors actuals predominants influeixen en les patologies de personalitat actuals, que són patologies del buit, incloses les patologies socials i assistencials.

Evidentment, aquest repte representa esforç, amor i convivència, en sentit tan etimològic com integratiu. Si aconseguim dur-lo a terme d'aquesta manera, podrem transmetre que la psicoanàlisi és una terapèutica fiable.

RESUMEN

La crisis asistencial actual forma parte de una crisis mayor del conjunto del conocimiento y de los valores e intereses sociales. La posibilidad de superar la crisis está relacionada con poder trascender las causalidades, paradojas y oposiciones, que provienen de aplicar los parámetros del pensamiento racional correspondiente a la postura tridimensional del conocimiento, que descarta lo no-mensurable. El pensamiento contemporáneo, basado en el espacio-tiempo, permitiría una integración que alcanzaría un conocimiento más amplio, encontrando modelos que conecten entre las distintas ramas del saber.

A partir de esta integración, la relación asistencial no se mantendría evaluada desde parámetros mercantiles sino que permitiría una consideración más global que abarque tanto factores económicos como tiempos significativos. Esta postura consideraría la evaluación de resultados a medio y largo plazo y no sólo los inmediatos. Se podría tener en cuenta la importancia, tanto psicológica como biológica, de los tiempos necesarios para desarrollar procesos.

SUMMARY

The current therapy crisis is part of a broader crisis affecting knowledge, values and social interests. The possibility of overcoming the crisis it bound up with whether or not we can transcend the causes, the paradoxes and contradictions that stem from applying the parameters of rational thought that correspond to the three-dimensional position of knowledge, which discards that which cannot be measured. Contemporary thought, based on space-time, would allow for an integration that could give us a broader conception of knowledge, while at the same time finding models capable of creating connections among the different branches of knowledge.

Given such an integration, the therapeutic relationship would no longer be assessed from the point of view of (strictly) mercantile parameters, but would be subject to more comprehensive criteria which would embrace both economic factors and the significant times. This position envisages the evaluation of results in the medium to long term, rather than only in the most immediate term. It would thus be possible to take into account the importance, in both biological and psychological terms, of the times that are required for the development of processes.

BIBLIOGRAFIA

BENEGAS LYNCH, A. (1990). Una interpretación del lenguaje posmoderno. *Rev. Liberty,* N. 34, 2001. Instituto ESEADE

BERRIOS, G. (2010). *La medicina basada en la evidencia.* IntraMed

BION, W. (1966). El cambio catastrófico. In *Atención e Interpretación.* Buenos Aires, Paidos, 1974

BROGLIE, L.V. (1928). *La mecánique ondulatoire.* Paris, Gauthier-Villars

CASTORIADIS, C. (1975). *Ventana al caos.* Bogotà, Fondo de Cultura Económico, 2001

COROMINES,J. (1961). *Diccionario Etimológico de la Lengua Castellana.* Madrid, Ed. Gredos

DAMASIO, A. (1993). The frontal lobs. In *Clinical Neuropsychology.* NY, Oxford University Press, Ed. Hellman Vallentein

----- (1999). *La sensación de lo que ocurre.* Madrid, Ed. Debate

De VRIES, H. (1900). Citat a Gebser (1950a)

EINSTEIN, A. (1905-1915). *El significado de la relatividad.* Barcelona, Espasa Calpe, 1971

FEVE, A. (2009). *Does psychoanalysis have a role to play in the field of Neurology?* Paris, 10th International Neuro-Psychoanalysis Congress

FREUD, S. (1880). Tratamiento psíquico (tratamiento del alma). *Obras Completas, T. 1.* Buenos Aires, Amorrortu Editores

----- (1900 [1899]). La interpretación de los sueños. *Obras Completas, T. 4 i 5.* Buenos Aires, Amorrortu Editores

----- (1905). Tres ensayos de teoría sexual. *Obras Completas, T. 7.* Buenos Aires, Amorrortu Editores

----- (1915). Lo inconsciente. *Obras Completas, T. 14.* Buenos Aires, Amorrortu Editores

----- (1940 [1938]). Esquema de psicoanàlisis. *Obras Completas, T. 23.* Buenos Aires, Amorrortu Editores

GEBSER, J. (1950a). La cuarta dimensión como signo de la buena visión del mundo. In *La nueva visión del mundo.* Buenos Aires, Ed. Sudamericana, 1954

----- (1950b). Necesidad y posibilidades de una nueva visión del mundo. In *La nueva visión del mundo.* Buenos Aires, Ed. Sudamericana, 1954

GOLDBERG, E. (2001). *El cerebro ejecutivo. Lóbulos frontales y mente civilizada.* Barcelona, Ed. Crítica, 2004

GOLDMAN E. (1999). Las técnicas de neuroimagen pueden aportar objetividad a la psicoterapia. *Clinical Psychiatry News,* V. 1, N. 1

GÓMEZ PÉREZ, R. (2010). *Etica de la vida cotidiana.* Madrid, Ed. Romana

GREEN, B. (2000). *El universo elegante.* Barcelona, Planeta, 2001

HARTLAUB, G. (1950). Abstracción e invención. In *La nueva visión del mundo.* Buenos Aires, Ed. Sudamericana, 1954

HESSE, H.(1943). El juego de los abalorios. *Obras completas.* Madrid, Ed. Aguilar, 1967

KANDEL, E. (2005). *Psiquiatría, psicoanálisis y la nueva biología de la mente.* Ars Médica, 2007

KLIMOVSKY, G. (2004). *Epistemología y psicoanálisis.* Buenos Aires, Ed Biebel

MITSCHERLICH, H. (1950). El problema de la relación cuerpo y alma en la moderna medicina. In *La nueva visión del mundo.* Buenos Aires, Ed. Sudamericana, 1954

PLANCK, M. (1900). Citat a Caimi, E.A., *La energía radiante en la atmósfera.* Buenos Aires, EUDEBA, 1979

PORTMANN, A. (1950). Los cambios en el pensamiento biológico. In *La nueva visión del mundo.* Buenos Aires, Ed. Sudamericana, 1854

SAMBO, C. & FOTOPOULOU, K. (2009). *Towards the neural basis of psychotherapy.* Paris, 10th International Neuro-Psychoanalysis Congress

SCHRÖDINGER, E. (1926). An ondulatory theory of the mechanic of atoms and molecules. *Phisic Rev.,* T 28, N. 1049

SOLMS, M. (2004). Vuelve Freud. *Investigación y Ciencia,* julio

SOLMS, M. & TURNBULL, O. (2002). *El cerebro y el mundo interno. Una introducción a la neurociencia de la experiencia subjetiva.* Bogotà, Fondo de Cultura Económico, 2004

STRETFORD, T. & LAT, S. (2009). *The neurobiology of the therapeutic relationship between client and therapist: targeting synthomatic anxiety.* Paris, 10th International Neuro-Psychoanalysis Congress

TRISCHT, W. (1950). Los cambios en las relaciones humanas. In *La nueva visión del mundo.* Buenos Aires, Ed. Sudamericana, 1954

VON WEIZSÄECKER, C. (1950). La nueva imagen del universo. In *La nueva visión del mundo.* Buenos Aires, Ed. Sudamericana, 1954

WOLFSEN, J. (2009). *From dynamic lesions to behavioural lesions: exploring suggestion through brain image.* Paris, 10th International Neuro-Psychoanalysis Congress